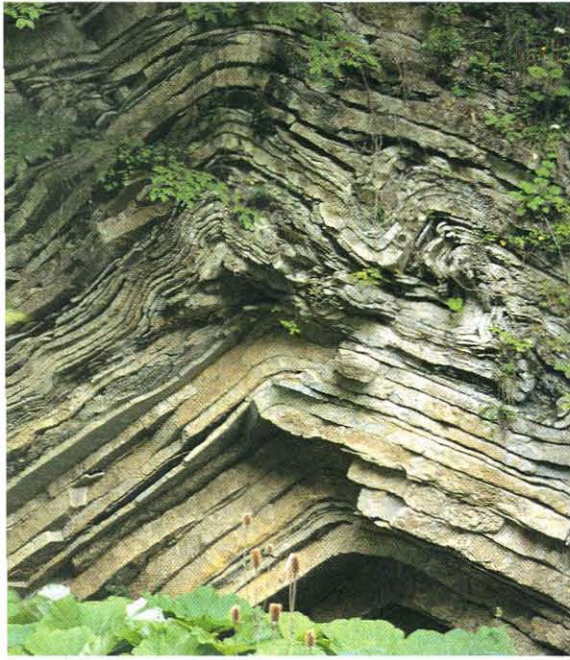

Anıt Nitelikli

Jeolojik Oluşumlar ve Koruma Çalışmaları

Ağırlıklı olarak 1970'li yılların başlarından itibaren pek çok meslektaşımız tarafından dile getirilen ve önemine değinilen, belki de en uygun tanımı ile "Tabiat Gariplikleri", nihayet koruma altına alınabilecek.

Mutlu Gürler
Jeoloji Mühendisleri Odası Genel Sekreteri

Jeoloji Mühendisliği mesleğinin ülkemizdeki ilk uygulamaları sürecinde, özellikle tip kesit lokalitelerinin ve ender oluşumlu mineral yataklarının gün geçtikçe yok olma tehdidinden hareketle gündeme getirilen "Jeolojik Aflörmanların Korunması" önerisi, uzun yıllar meslek topluluğumuz tarafından kesikli de olsa gündeme eklenmeye çalışılmıştır.

Tarihsel kayıtlara, kaynakçalara bakıldığında daha çok günün yaşamsal ve öncelikli tartışma konularının arasına sıkıştırılmış, yoğun ilgi çekmeyen, yankı uyandırmayan ve yanıt/karşılık bulamayan iyi niyetli birkaç çaba göze çarpmaktadır.

Her şeyden önce yaşayan doğa tarihi açısından ender olarak nitelendirilen ve yok olmasından kaygı duyulan jeolojik oluşumların, kendi uzmanlıkları ile sınırlı da olsa, varlığını keşfeden yer bilimcileri, burada saygıyla anmak gerekiyor. Zira böylesi bir potansiyelin ülkemizdeki varlığının duyumsatılması, geçmişte başlatılan, fakat sonuç alınamayan çabalara olduğu gibi, bugün artık sonlandırılmak üzere olan "Anıt Nitelikli Jeolojik Oluşumların Koruma Statülerinin Ne Olacağı" tartışmasına da temel dayanak oluşturmaktadır.

Bu güne gelmeden önce tarihsel kesit içerisinde, önemle üzerinde durulması gerektiğine inandığım bir çabayı ve çalışmayı, özenli bir değerlendirme içerisine almak gerekiyor. Zira kaynakçadan da anlaşılacağı üzere, araştırmacılar/yer bilimciler, kendi pencerelerinden baktıklarında "paha biçilemez" buldukları oluşumların önemine dikkat çekerek korunması gerektiğini de sözlerine eklemişler, ancak bu korumanın yöntemi/niteliği vs. üzerinde pek yoğunlaşmamışlardır. İşte bu nedenle Yeryuvarı ve İnsan Dergisi'nde Sn. Tahir Öngür tarafından kaleme alınan "Yasa Koyucu Görevini Yapmış" başlıklı makale, bu süreçte diğer çalışmalardan ayrı değerlendirilmeyi gerekli kılıyor. Eski Esenler Kanunu'nda, "Tabii Sit (Tabii Anıt)" olarak sözü edilen tanımlar üzerinde yoğunlaşan ve anıt niteliği taşıyan jeolojik oluşumların korunması için, gerekli olan tüm yasal alt yapının mevcut olduğu kanaatine ulaşılan bu çalışma sonrasındaki süreç hakkında herhangi bir yazılı kayıt ne yazık ki bulunamamıştır. "Korunan Alan Planlamasında Jeolojik Oluşumlar ve Koruma Statüleri" içerikli seminer çalışmasında ve daha sonra 1998 yılında Karayolları Genel Müdürlüğü koordinasyonunda sürdürülen "Yollar Türk Milli Komitesi" alt çalışma birimlerinden "Jeolojik Oluşumlar Çalışma Grubu" adına hazırlanmış olan nihai raporda yer alan; "ülkemizdeki alan koruma statüleri ve yetki alanlarındaki griftlik" tartışmasında

işaret edilen sorunların, bu süreçte sonuç almayı engelleyen temel etken olduğu düşünülebilir. Dolayısı ile Kültür Bakanlığı'nın, adından da anlaşılacağı üzere, çalışmalarını "kültürel" ağırlıklı oluşumlara yoğunlaştırmış olması nedeni ile, Jeolojik Oluşumların Korunması çalışmasının sahipsiz kalmış olabileceği anlaşılıyor.

TMMOB Birlik Haberleri'nde "Ekolojik Planlamada Jeolojik Oluşumlar İçin Öneri Bir Sınıflama Modeli" başlıklı makalede, uluslararası ve ulusal ölçekte mevcut alan koruma statüleri üzerinden bir grupta ile "Anıt Nitelikli Jeolojik Oluşumlar" için önerilen bir sınıflama çalışması tartışmaya açılmıştı. bir önceki dönem JMO Bilimsel Teknik Kurul gündemine de önerilmiş olmakla birlikte, ne yazık ki dönemin BTK Başkanı tarafından ilk haber bülteninde kaleme alınan ve öncelikli gündem maddesi olarak belirlenen "Jeolojide Dilbirliği" çalışması gibi, bu çalışma da bir sonuca ulaştırılmamıştı. Bu yılın başında Milli Parklar ve Av Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü'ne bir proje önerisi olarak sunulan; "Anıt Nitelikli Jeolojik Oluşumların Ulusal Envanterinin Yapılarak Koruma Statülerinin Belirlenmesi" çalışması, Genel Müdürlük tarafından olumlu karşılanmış ve bir protokol çerçevesinde sürdürülecek programa başlanmıştır.

Bu proje çerçevesinde bizlere/meslektaşlarımıza düşen görev; bu güne değin gerek çalışmalarımız sırasında bizzat tespit ettiğimiz ve gerekse bir şekilde haberdar olduğumuz, korunmasının gerekliliğine inandığımız jeolojik oluşumların lokalitelerini, varsa özelliklerine ilişkin bilgi, belge ve dokümanları JMO Genel Merkezi'ne ulaştırmak, böylece envanter çalışmasının arşivine katkıda bulunmak olacaktır. Bir sonraki adımda bu veriler, alanlar, objeler son bir sınıflama/gruplama çalışmasının ardından, koruma statülerinin belirlenmesi amacıyla, JMO ile Milli Parklar ve Av Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü'nün önercekları uzmanlardan oluşturulacak bir üst komisyonun değerlendirilmesine sunulacaktır.

Son aşama ise yıllardır özlemi çekilen koruma ilanlarının yapılması olacaktır. Bu noktadan itibaren her şeyin sonlandığı gibi bir izlenim söz konusu ise de, asıl ödevlerimizin tam da bu süreçte başlayacağı açıktır; bilimin topluma içselleştirilmesinin önemli bir adımı olacağını düşündüğümüz "nasıl bir çevrede yaşadığımız" sorusunun bilincine varılması çabasına, tüm meslektaşlarımızın katkısını bekliyoruz.

Bu yazı JMO Haber Bülteni'nin 2001/1-2 sayısından alınmıştır.

Kaynaklar

- Ketin, I.**, "Türkiye'de Önemli Jeolojik Aförmanların Korunması", TJK Bülteni, cilt: XI-II, sayı 2, sayfa 90, 1970.
- Canik, B.**, "Jeolojik Mostralara Saygı", TJK Yıllık Bülteni, 1972.
- 1710 Sayılı Eski Eserler Kanunu**, 1973.
- Arpat, E., Yılmaz, G.**, "Anı Buz Mağarası: Ender Bir Doğal Anıt", Yeryuvarı ve İnsan, cilt 1, sayı 1, 1976.
- Arpat, E.**, "İnsan Ayağı İzi Fosilleri : Yitirilen Bir Doğal Anıt", Yeryuvarı ve İnsan, cilt 1, sayı 2, 1976.
- Öngür, T.**, "Doğal Anıtların Korunmasında Yasal Dayanaklar" Yeryuvarı ve İnsan, cilt 1, sayı 4, 1976.
- Aslan, F.**, "Aksaray Taş Devri Fossil İnsanı ve Endüstrisi", Yeryuvarı ve İnsan, cilt 2, sayı4, 1977
- 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu**, 1983.
- Savaşçın, Y., Helvacı, C., ve Dora, Ö.**, "Çamlık (Selçuk) Köyünde Yüksek Gerilim Direğine Düşen Yıldırımla Fulguritlik Magma Oluşumu", yeryuvarı ve İnsan, cilt 11, sayı 2, 1986).
- Gürler, M.**, "Ekolojik Planlamada Jeolojik Oluşumlar İçin öneri Bir Sınıflama Modeli", TMMOB Birlik Haberleri, Mayıs-Haziran 1999.

Doğa Koruma Alanları Kategorileri

Uluslararası Doğa Koruma Alanları Kategorileri

1994 yılının Ocak ayında IUCN'nin (The World Conservation Union-International Union for Conservation of Nature and Natural Resources), Buenos Aires'teki genel toplantısında önceden 10 kategori olan doğa koruma alanları 6 kategoride toplanmıştır (IUCN 1985, 1994)

IUCN'e göre doğa koruma bölgeleri için belirlenmiş olan 6 kategori (Protected Area Management Categories) aşağıda verilmiştir.

Kategori 1:

1a: Mutlak Doğa Rezervi-Sıkı Koruma Altındaki Doğa Koruma Alanı- (Strick Nature Reserve): Esasen bilimsel amaçlı olarak yönetilen koruma alanı.

Tanım: "Temelde bilimsel araştırma ve/veya çevre izlemine (Monitoring) uygun, alışılmamış dışında veya temsil edici ekosistemler, jeolojik veya fizyolojik özellikler ve/veya türler içeren kara ve/veya deniz alanlarıdır".

1b: Yabanıl Alan- Vahşi Yaşam Alanı- (Wilderness Area): Esasen yabanıl amaçlı olarak yönetilen koruma alanı.

Tanım: "Doğal durumun korunmasına yönelik olarak korunmuş ve yönetilmiş, kalıcı veya belirgin yerleşimin olmadığı, doğal karakter ve etkisini koruyan, değiştirilmemiş veya çok az değiştirilmiş, büyük kara ve/veya deniz alanlarıdır".

Kategori 2:

Milli Park (National Park): Ekosistem koruma ve rekreasyon amaçlı olarak yönetilen koruma alanı.

Tanım: a) "Mevcut ve gelecek kuşaklar için, bir veya daha çok ekosistemin ekolojik bütünlüğünü korumak, b) Alan kullanımı amaçlarına düşmanca (zararlı) olan yerleşim ve sömürgeyi dışlamak, c) Ruhsal, bilimsel, eğitsel, rekreasyonel ve ziyaretçi olanaklarını sağlayan, tamamı çevresel ve kültürel uyumlu kurum sağlamak amaçlı doğal kara veya deniz alanlarıdır".

Kategori 3:

Doğa Anıtı (Naturel Monument): Özel nitelikli doğal yapıların korunması amacı ile yönetilen koruma alanı.

Tanım: "Doğal olarak enderliği, temsil ediciliği veya estetik kalitesi veya kültürel değeri açısından önemi nedeni ile alışılmamış veya sıra dışı değere sahip, bir veya daha çok özel doğal veya doğal/kültürel yapıyı içeren alanlardır".

Kategori 4:

Habitat (Biyotop)/Tür Koruma Alanı (Habitat/Species Management Area): Yönetim girişimi yoluyla koruma amaçlı olarak yönetilen koruma alanı.

Tanım: "Özel türlerin gereksinimlerini karşılamak ve/veya habitatın idamesini güven altına almak için, yönetim amaçlı aktif müdahaleye konu olan kara veya deniz alanıdır".

Kategori 5:

Deniz/Kara Peyzajı Koruma Alanı (Protected Landscape/ Seascape): Deniz/kara koruma ve rekreasyon amaçlı olarak yönetilen koruma alanı.

Tanım: "Zaman içerisinde insanın ve doğanın birlikteliği ile farklı karakterdeki bir alanın ortaya çıktığı, belirgin estetik, ekolojik ve/veya kültürel değeri ve çoğunlukla yüksek biyolojik çeşitliliği olan, sahil ve deniz de içeren kara alanıdır. Bu geleneksel birlikteliğin bütünlüğünün korunması, buraların bakımı ve evrimi yönünden yaşamsaldır".

Kategori 6:

Yönetimli Kaynak Koruma Alanı (Managed Resource Protected Area): Doğal sistemlerden süreklilik prensibine göre yararlanma amaçlı yönetilen koruma alanı.

Tanım: "Biyolojik çeşitliliğin uzun süreli korumasını ve idamesini, aynı zamanda da toplumun gereksinimlerini karşılayan, doğal ürünlerin ve hizmetlerin akışını sağlayan, esasen el değmemiş doğal sistemleri içine alan alanlardır".

Türkiye'de Doğa Koruma Alanları Kategorileri

2873 SAYILI Milli Parklar Kanunu'na göre doğa koruma alanları aşağıda belirtilen 4 ana kategori altında toplanmıştır.

Milli Park: "Bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarını ifade eder".

Tabiat Parkları: "Bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçalarını ifade eder".

Tabiat Anıtı: "Tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değerlere sahip ve milli park esasları dahilinde korunan tabiat parçalarını ifade eder".

Tabiat Koruma Alanı: "Bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş, ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri içeren ve mutlak korunması gerekli olup, sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçalarını ifade eder".

Alper Hüseyin Çolak